

MANUEL GUERRERO BRULLET

Cultura, educació, art, filosofia i política

Una conversa amb Xavier Antich

No hi ha dubte que aquests darrers anys la cultura ha viscut temps difícils, ha perdut la batalla política i social. Amb la crisi econòmica, les retallades en tots els camps i les polítiques neoliberals, el cas de la cultura catalana ha estat especialment sagnant.

Conversem amb Xavier Antich sobre la situació de la cultura en un moment polític d'una certa esperança motivada pels canvis polítics que les darreres eleccions municipals i autonòmiques del 2015 han portat al panorama general.

Xavier Antich (La Seu d'Urgell, 1962), professor titular d'Història de les Idees estètiques i Teoria de l'art a la Universitat de Girona, és, des del 2011, president del patronat de la Fundació Tàpies. Autor de diversos llibres com *Introducción a la metafísica de Aristóteles. El problema del objeto en la Filosofía primera* (1990), *El rostro de l'altre. Passeig filosòfic per l'obra d'Emmanuel Lévinas*, Premi Joan Fuster d'assaig (1992) o *La doctrina del ser en Aristóteles. Lectura del libro Z de los Metafisicos* (1997), acaba de publicar *La voluntat de comprendre. Filosofia en minúscula* (Arcàdia, 2016). Va ser conseller del Plenari del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (2008-2011). Col·labora, actualment, com a articulista, en diversos mitjans com els diaris *La Vanguardia*, *Ara* o el digital *El Nacional.cat*. Com a filòsof i analista és un molt bon coneixedor de la realitat cultural.

Xavier Antich

CULTURA I EDUCACIÓ

MANUEL GUERRERO: Com que fa molts anys que ens coneixem, m'agradaria dialogar a partir de la teva pròpia experiència biogràfica i d'algunes iniciatives concretes que hem compartit. Donat que una de les teves tasques fonamentals ha estat i és l'educació, i portes més de vint anys a la Universitat de Girona, des del 1995, i més de trenta fent classes, començarem parlant, si et sembla, d'educació i cultura. Quina és la teva valoració de la universitat i de la seva relació amb el món de la cultura en aquests temps de crisi?

XAVIER ANTICH: És un tema molt complex, de molts perfils. D'entrada, la relació entre l'educació i la cultura crec que continua sent un dels grans reptes del país, en general, fins i tot de l'Estat. S'ha creat una dinàmica perversa per la qual es pensa el món educatiu, per una banda, molt adreçat a la formació, i, per una altra banda, la cultura, que es vincula amb la producció artística i editorial, amb els teatres, els auditoris, els museus, etc., com si fossin dos universos al marge, respecte dels quals les relacions sempre han estat problemàtiques. Si el punt de partida és la seva separació, es pensa l'educació en termes purament instrumentals de formació i no en termes il·lustrats de l'educació que proporciona cultura i elements per a la formació personal. I, d'una altra part, es pensa la cultura sense entendre les formes i pràctiques culturals com una forma de pedagogia popular, que era un dels grans llegats de les avantguardes històriques. Hi ha una relació no resolta i mal plantejada des de sempre, molts dels problemes estructurals que tenim en el món de l'educació i en el món de la cultura no es poden ni començar a plantejar fins que no s'articulin aquests universos d'una manera relacional.

Pel que fa a la Universitat és veritat que a data d'ara, 2016, el moment és especialment complicat perquè se sumen molts factors en transformació que no permeten a hores d'ara endevinar on seran les nostres universitats d'aquí deu anys. Perquè hi ha línies de tensió d'escala diversa que en totes generen com un cert estat d'indefinió. Hi ha un repte global, nou de fa molt poc, la mobilitat que hi ha d'estudiants i professors és incomparable amb el que era fa deu anys... Abans algun professor que anés a una universitat nord-americana, alemanya o sueca, o que vinguessin professors investigadors italians, francesos, finesos o brasilers, era una raresa i ara és una cosa habitual. I això que passa amb els estudiants i els professors investigadors, marca una dimensió i uns objectius per a les nostres universitats que encara que estiguin arrelades en un lloc concret tenen uns reptes globals que afecten, entre d'altres coses, als seus propis destinataris. Totes són universitats situades i vinculades a un lloc concret, de València, de Girona, de Tarragona, de Barcelona o

de Lleida, però d'alguna manera els seus destinataris ja no són solament locals. Hi ha també el repte europeu, ha canviat radicalment la manera d'entendre la Universitat des de l'aplicació del Pla de Bolonya. Les universitats han deixat de ser allò que eren, des de fonamentalment el segle XIII, per passar a ser una altra cosa. Nosaltres mateixos encara no som capaços d'entendre l'abast de tot això que s'està transformant. Si, a sobre, hi afegim la dimensió estrictament estatal, nacional o local, amb uns plans que, encara que estan obligats a sotmetre's a la normativa europea, estan en funció de les conjuntures polítiques, institucionals, concretes, de la precarietat, amb normatives que es canvien cada dos per tres, criteris de selecció de professorat, amb criteris d'avaluació de recerca discutibles, trasllats... Jo no estic segur que aquest procés de transformació radical s'estigui pilotant d'una manera raonable. D'altra banda, la relació entre la Universitat i la societat està canviant d'una manera radical, allò que se li exigia a la Universitat, fins fa relativament ben poc, era una altra cosa. La responsabilitat social de la Universitat és una altra en el context que vivim. Allò que era quan nosaltres estudiàvem, que era bàsicament la formació de les elits, en uns àmbits estadísticament molt reduïts de la ciutadania, ja no pot ser l'objectiu de la Universitat. És molt difícil de fer-ne un diagnòstic perquè afecta moltes qüestions, en escales diferents...

M. G.: Per anar a experiències i pràctiques concretes, recordo amb entusiasme el Màster en Comunicació i Crítica d'Art que vas dirigir a la UdG fins fa pocs anys. La situació de crisi i els canvis motivats per aquesta han fet que màsters com aquest hagin desaparegut, la qual cosa no deixa de ser una pèrdua. Quina és la teva anàlisi de la pèrdua que la Universitat ha patit respecte a espais de llibertat, d'investigació, de recerca ben concrets?

X. A.: De manera molt genèrica, de la Universitat se n'esperen bàsicament dues coses alhora que són incompatibles si no estan molt ben pensades i orientades... Se n'espera de la Universitat que sigui productora de coneixement i, a més, al màxim nivell, que vagi més enllà de ser transmissora d'un coneixement ja establert. De la biomedicina, la bioquímica, la neurologia o de les humanitats se n'espera de totes que siguin productores de coneixement en l'àmbit de la recerca, amb el que això implica d'una internacionalització del coneixement... Aquest és un repte que, d'una manera difusa, havia tingut sempre. Però se n'espera també que, a sobre, la Universitat sigui un lloc on sigui possible la capacitació al màxim nivell de la formació de professionals, de la qual cosa a vegades se'n fa una caricatura... És clar que és important que la Universitat formi bons metges, arquitectes, enginyers o filòlegs...

I aquest és un repte diferent, perquè d'aquí no s'espera només una bona capacitació en la recerca per fer coneixement nou sinó que s'espera també que la gent que passi per la Universitat aquell coneixement li sigui, per dir-ho d'una manera ràpida, útil per guanyar-se la vida, que pugui treballar d'allò. No és una formació per a les classes ocioses sinó que se n'espera que sigui un coneixement productiu. Això genera moltes distorsions perquè molt sovint en moltes normatives s'ha primat una cosa o altra, o la recerca o la docència, o la investigació i la creació de coneixement o la capacitació professional, com si fossin dues coses separades. La meva perspectiva concreta és que aquestes dues dimensions no es poden separar. No hi ha recerca pura, ni tan sols metafísica, si no està lligada a una funció social i, en cert sentit, productiva i professional, però tampoc no hi ha capacitació professional si no està lligada a una certa producció de coneixement. Jo sostinc que igual que la imbricació entre educació i cultura, el gran repte de la Universitat del futur és aconseguir hibridar aquestes dues dimensions: la de producció de coneixement i la de capacitació de professionals.

Des de la meva perspectiva, l'experiència concreta del Màster, que vaig dirigir, i que vam fer a Girona durant 14 anys, i que tu coneixes bé, responia una mica a aquest doble intent. Era l'únic Màster a l'Estat espanyol adreçat a la formació de gent del món de la crítica i de la comunicació de l'art. Era una cosa que no existia i que responia al fet que la majoria de llicenciats d'Història de l'Art no trobaven feina en el sector de l'art, era gent que tenia un títol però que no podia aplicar els seus coneixements. Alhora, teníem la consciència que al món de l'art i de la cultura feien falta professionals altament qualificats per dedicar-se a feines de responsabilitat en museus, galeries d'art, mitjans de comunicació. El Màster responia a la consciència que era possible mobilitzar professionalment un saber acadèmic sense que això impliqués renunciar al rigor de la formació acadèmica. L'experiència va mostrar que l'espai existia, van ser uns anys fascinants, com saps de sobres, perquè sumat a l'èxit que va tenir d'estudiants de tot el món s'hi ajuntava el fet que una majoria del 90% del Màster acabava treballant en el sector. Això una mica va saltar pels aires com a projecte per dos factors: primer, per la crisi econòmica, que ha suposat un sotrac enorme en tots els àmbits de la cultura, en totes les institucions culturals; després per la reforma del pla de Bolonya que va imposar una normativa específica per tots els estudis de postgrau. Que, més aviat, el que prioritza és que les pròpies universitats generessin els seus estudis de postgrau, més que no pas amb iniciatives com aquesta que plantejava una barreja entre vint per cent de professorat de la universitat i un vuitanta per cent de professorat extern, professionals de l'àmbit escollit. Per mi va ser una gran experiència perquè va demostrar que era possible mobilitzar

aquests sabers de cara a una capacitat professional dels estudiants i mostrava, d'altra banda, que aquestes coses s'han de moure molt ràpid, com la mateixa societat, en una Universitat que li costa molt de moure's al ritme dels temps. Aquest repte, com molts d'altres, la Universitat no l'està assumint. No s'està abordant, sobretot des dels estudis d'Humanitats o de Lletres, aquest gran objectiu que és allò que molt sovint és vist com un rebordament del coneixement. Capacitar la gent per mobilitzar el coneixement en sentit professional continua sent vist com una mena de renúncia per donar raó a aquesta mena de perversió que diu que les humanitats no serveixen per res. I que han de ser inútils per definició, cosa que jo em resisteixo de manera absoluta a subscriure. No ho crec, estic convençut que no ho són d'inútils. És més, fins que no assumim que són profundament útils en els àmbits de treball en els quals aquest coneixement es podria mobilitzar, es dóna el cas que, molt sovint, aquests llocs de treball estan ocupats per gent sense aquests coneixements.

M. G.: És evident la importància que han tingut les noves Universitats a Girona, Tarragona, Vic, Castelló, Alacant, etc., per estructurar el país i el territori, malgrat les dificultats que aquestes universitats per la seva dimensió menor estan trobant. Tu, la Xarxa Vives d'Universitats, que uneix les universitats catalanes, com la veus? En tens coneixement? Creus que funciona? A mi, des de fora, em fa l'efecte que no està prou aprofitada, que és una xarxa que podria ser molt més potent.

X. A.: Completament d'acord. És una xarxa d'un potencial descomunal, completament desequilibrat respecte al que és la realitat operativa. Hi ha moltíssimes iniciatives posades en marxa però jo crec que la pròpia deficiència de l'estructura política de l'Estat espanyol fa inviàbles moltes iniciatives encara que només sigui per la comunitat de llengua, per no dir per la comunitat cultural. Es podria anar molt més lluny en el que seria l'espai universitari mediterrani si es creessin associacions fortes. Fora d'algunes iniciatives institucionals, mobilitzades de dalt a baix, pels rectorats, en publicacions o altres àmbits reduïts, fora d'aquests àmbits molt determinats no existeix una realitat universitària que es correspongui a la Xarxa Vives d'Universitats. En aquest sentit, la plataforma hi és, els dispositius hi són, moltes iniciatives de recerca estan en marxa, però el potencial és descomunal i clarament desaprofitat.

M. G.: Hi ha un àmbit que en el món anglosaxó és molt prestigiós que és el de les editorials universitàries. Només cal pensar en Oxford University Press. Cambridge, Harvard, Chicago, i tantes d'altres universitats, tenen unes editorials potentíssimes de gran prestigi intel·lectual i alhora de gran eficàcia comercial. Tot el món del pen-

sament, de l'assaig, de la reflexió que, malauradament, en el món editorial en català és petit i limitat, tindria certa lògica que les universitats incentivessin i potenciessin aquest espai. Malauradament, és una experiència decebedora constatar com moltes universitats aquest àmbit el tenen totalment abandonat o dedicat a textos purament acadèmics, sense una mínima incidència social o cultural, sense una implicació directa i un compromís amb els debats intel·lectuals del nostre temps. En aquest sentit, com que ni tu ni jo hi estem directament implicats, m'agradaria d'aprofitar aquesta conversa per donar valor, remarcar i lloar la feina de les publicacions de la Universitat de València, no només fent possible aquesta revista, *L'Espill*, i d'altres, sinó també amb les seves prestigioses publicacions, col·leccions d'assaig, en castellà i en català, i amb una trajectòria potser única, per la seva qualitat i difusió, a l'Estat espanyol. Es tracta, justament, d'un model de producció i difusió del coneixement ben interessant entre les nostres universitats.

X. A.: En el cas de les Publicacions de la Universitat de València, qualsevol que conegui una mica el món editorial ho sap, són les úniques publicacions universitàries de l'àmbit, com a mínim, dels Països Catalans, de referència indiscutible. Totes les altres universitats ja en tenen de servei de publicacions, però és una cosa que fa nosa a les pròpies universitats, i amb els quals tot just s'hi vehiculen coses molt tangencials, molt minoritàries, gairebé com si s'haguessin de fer càrrec d'allò que no és estrictament comercial. En el cas de les Publicacions de la Universitat de València ens trobem amb una llarga trajectòria de moltes diverses iniciatives en formats i col·leccions diverses que, al meu entendre, són emblemàtiques. Cadascuna en la proporció de la seva dimensió, no és el mateix la Universitat de Barcelona, o la Politècnica, que la Universitat de Girona, és evident que en el camp editorial hi ha moltes possibilitats en l'àmbit universitari i camp per córrer ben desaprofitat.

EL TERRITORI

M. G.: En el món de la cultura hi ha hagut, en les darreres dècades, un canvi molt important en el territori gràcies als ajuntaments democràtics. Més enllà de les grans capitals, Barcelona, València o Palma, en el cas dels Països Catalans, hi ha cada vegada més la necessitat de crear xarxa, de garantir la potència d'un territori cohesionat que no depengui únicament de les grans capitals sinó que constitueixi una xarxa important entre les ciutats mitjanes, i fins i tot petits indrets específics, per tal que esdevinguin també potències culturals, nodes de coneixement al territori.

X. A.: Aquest és un dels reptes encara pendents. Tant en l'àmbit de Catalunya, com al País Valencià o a les Illes, la síndrome capitalina, per raons òbvies i clarament justificables, ha potenciat ciutats importants com Barcelona o València amb la creació d'institucions culturals potents que no hi havia abans. Però la gran aposta de dotar les capitals de les infraestructures necessàries, que serien exigibles, en àmbits comparables europeus, no ha anat acompanyada d'una aposta decidida pel territori. El gran repte pendent és el retorn territorial de les grans infraestructures capitalines. El territori no s'ha beneficiat, ni molt menys, de tot allò que s'hauria d'haver invertit en comparació amb el que s'ha fet a les capitals. Les grans inversions que s'han fet en museus, teatres, auditoris nacionals no han acabat revertint al territori. Això és una anomalia i una injustícia territorial. No hi ha res que impedeixi que el museu, l'auditori, el teatre nacional, es desplacin pel territori.

M. G.: L'esforç pressupostari que s'ha fet en centres culturals, teatres, biblioteques, al llarg del territori ha estat molt important. El país ha fet un pas de gegant en els darrers trenta anys. El que ens trobem ara és una situació paradoxal en la qual hi ha molts teatres i espais culturals buits, a penes en actiu, que no poden programar, per manca de pressupost i d'una xarxa real que abasti tot el territori. Tenim unes grans caixes, teatres, centres d'arts, auditoris, però que ben sovint no tenen una programació estable, d'una certa regularitat i qualitat.

X. A.: Sobretot perquè la política cultural al territori no s'ha entès en termes de xarxa. S'ha pensat en termes d'infraestructures locals però no en termes de xarxa. Llevat del cas de la xarxa de biblioteques, que ja ve de la Mancomunitat, que és un cas únic, no existeix una veritable xarxa que permeti parlar d'una xarxa de teatres o de centres d'arts visuals, culturals o d'auditoris que garanteixin unes gires habituals a grups teatrals, musicals, orquestres, exposicions, etc.

M. G.: En aquest sentit m'agradaria recordar un projecte que vam compartir que era la revista *Transversal* (1996-2007), que es va gestar i impulsar a Lleida, gràcies a l'Ajuntament, i que era un intent de descentralitzar, de comptar amb el territori pel que fa a la creació contemporània i de crear una xarxa de ciutats mitjanes que va donar lloc després a la Xarxa Transversal, que va tenir una vida limitada, però que va existir durant uns quants anys. Malauradament, va ser una bona experiència, un bon instrument de relació, de cooperació i de creació que es va perdre, que es va acabar.

X. A.: Completament d'acord. Jo crec que va ser una experiència estroncada, tant la revista *Transversal* que naixia amb la voluntat de connectar unes ciutats, un eix que encara no existia com a tal pel que fa a les carreteres físicament. La imatge era molt potent, quan encara no es podia anar directament per carretera de Lleida a Girona per l'interior, i es tractava de mostrar que es podien crear plataformes o dispositius que connectaven territoris, agents i institucions culturals per tal de crear xarxes allà on encara no existien, sense haver de passar per la capital. Posava també de manifest una altra cosa rellevant i és la de comptar amb iniciatives locals sense complexos. ¿Per què Lleida no podia ser una capital cultural, que podia liderar iniciatives culturals de ciutats d'una dimensió semblant o més petita? De ser receptors passius i subalterns respecte a la capital es passava a ser productors, actius i prescriptors d'iniciatives culturals creades al territori.

M. G.: Seria interessant d'aplicar el terme de l'ecologia, d'aconseguir un ecosistema cultural equilibrat en tot el territori. Que permeti experiències radicals i creatives en tot el territori. Hi ha el cas paradigmàtic del CAN, el Centre d'Art i Natura de Farrera de Pallars, que, justament, cal valorar com un lloc de resistència que, amb uns recursos molt limitats, excessivament reduïts, malgrat tot, ha aconseguit ser un lloc de referència al Pirineu. També hi ha els casos de centres, d'espais, emblemàtics, que s'han tancat, com la sala Zero1 d'Olot o Can Xalant de Mataró. Fruit de la miopia política. Només cal veure què s'hi fa ara.

X.A.: En l'àmbit territorial, jo crec que el CAN és un exemple tan paradigmàtic com pot ser A Bao A Qu en l'àmbit educatiu. Estem parlant d'un centre de petitíssima escala, en un poble de cases, Farrera del Pallars, amb una mínima població censada, però de cop i per la seva voluntat de convertir-se en referència, d'una determinada forma d'entendre la cultura, on es posa a disposició de grups de traductors, d'artistes, de creadors de diverses disciplines, a través de seminaris, tallers, tot un espai

per conviure i crear en comunitat, durant unes setmanes limitades durant l'any. És l'exemple de com una microintervenció amb uns recursos petitíssims es capaç de mobilitzar un gran capital cultural. És cert que ha viscut amb moltes dificultats i ajuts molt mínims. El gran valor del CAN és visionari perquè va entendre molt abans que altres llocs, el que era gairebé una globalització intuïtiva. De seguida es va posar en contacte i es va associar amb centres molt semblants de França, Irlanda, Gran Bretanya, i també amb espais situats en ciutats com Hèlsinki, El Caire o Istanbul. Sens dubte, un centre com el CAN genera uns valors d'equilibri territorial i humà importantíssims. Els casos del tancament de centres emblemàtics com Can Xalant, a Mataró, o l'Espai Zero1 a Olot formen part d'aquesta política de curta volada, d'aquesta incapacitat per reconèixer el talent i les iniciatives que tenen una voluntat ambiciosa més enllà de l'immediat, del petit àmbit local.

M. G.: Naturalment, un altre dels grans reptes pendents és el de l'articulació cultural dels Països Catalans. Vivim ara, justament, un moment històric amb uns canvis polítics que permeten una col·laboració i relació cultural institucional entre territoris que abans era inviable. És un bon moment per articular, potenciar, el que és l'ampli territori lingüístic i cultural que compartim.

X. A.: I tant. Això és el gran repte pendent en l'àmbit cultural. Parlant en termes estrictament nacionals, al País Valencià i a les Illes s'ha patit una política partidista totalment hostil a qualsevol manifestació de la cultura catalana. Val a dir que des de Catalunya, tant des del nacionalisme conservador com des de les esquerres, s'ha operat amb una miopia sobirana. Pràcticament totes les iniciatives culturals del Principat s'han desplegat al marge de la cultura a les Illes i al País Valencià. Més que un repte pendent és un dèficit que cal esmenar, també des del nivell institucional, tant ràpid com es pugui.

LA POLÍTICA CULTURAL

M. G.: Malauradament, els darrers anys han estat especialment nefastos pel que fa a la política cultural, tant a Catalunya, amb l'aplicació de polítiques neoliberals i uns pressupostos culturals totalment insuficients, sobretot pel que fa a la Generalitat, amb un 0,7% del pressupost total, el 2014 i el 2015, la xifra més baixa des de la recuperació de la democràcia, així com a les Illes Balears i al País Valencià, bàsicament en mans del PP, durant molts anys, amb una política clarament contrària a la cultura i a la llengua catalana, i amb una gestió nefasta. A aquestes polítiques

regressives cal afegir encara la incidència duríssima de la crisi econòmica en els sectors culturals i les polítiques penalitzadores amb la cultura aplicades pel govern del PP a l'Estat. El darrer informe del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, el CoNCA, respecte a l'estat de la Cultura a Catalunya el 2015 és demolidor.

Tu vas viure en primera línia la creació del CoNCA, el 2008, fruit d'una llarga lluita per aconseguir una gestió independent de la cultura, i dels ajuts públics, respecte a les ingerències i les arbitrarietats de les polítiques partidistes. El novembre del 2011 vas dimitir juntament amb nou membres més del Plenari del CoNCA com a protesta per la mutilació i el canvi de model provocat per la Llei Òmnibus, impulsada pel Govern, amb Ferran Mascarell com a conseller de Cultura.

X. A.: El CoNCA responia a una demanda dels sectors culturals històrica, i arribat el moment en el qual per primera vegada a Catalunya hi ha un govern d'esquerres de tendències diverses, el govern es compromet a alliberar cert àmbit de les polítiques culturals del control partidista de les institucions polítiques. El CoNCA neix com una iniciativa del sector, reconeguda pel Parlament de Catalunya per dotar el país d'aquell organisme que a d'altres països, als quals volem semblar-nos, ja disposaven des de feia dècades. Un organisme independent del poder polític amb llibertat pressupostària per al foment de certes polítiques culturals, no totes. Però fonamentalment les més lligades a la creativitat, on més operava el dirigisme i el sectarisme dels partits. El CoNCA tal com havia nascut, va tenir una vida molt curta. Un simple canvi de govern va afavorir el seu desmantellament, que l'acaba convertint en un organisme purament assessor de la Conselleria de Cultura. Aquesta operació va ser responsabilitat d'una manera molt directa del conseller Mascarell. Amb el que costa posar en marxa les coses, aquesta actuació va ser especialment decebedora i problemàtica. Estem a la cua dels països de l'OCDE en inversió percentual en Cultura i a la cua també en relació amb el PIB. Això és una anomalia que dóna la mesura del poc, per no dir nul, interès, malgrat les paraules, que les institucions polítiques tenen respecte al món de la cultura, de les institucions culturals i de les pràctiques culturals. Actuant d'aquesta manera, a més, el poder polític vol accentuar el control de les institucions culturals. La situació de l'àmbit cultural respecte a la política és molt delicada. Infradotada, sense capacitat de desplegar projectes d'una certa ambició, pràcticament mantenint les institucions amb respiració assistida, amb una capacitat pràctica gairebé nul·la de producció important, i per tant, tot i així, mantenint un control polític respecte al que es fa que crec que no té comparació en altres països del nostre entorn.

M. G.: No hi ha dubte que aquest discurs neoliberal en les polítiques culturals en el que s'ha primat la indústria cultural, o el que s'ha anomenat les indústries creatives, respecte a la resta del món de la creació, ha estat com una cortina de fum per impedir, justament, el desplegament cultural ambiciós i, paradoxalment, amb les retallades, ha impedit que la mateixa indústria cultural creixi i que l'ecosistema cultural pugui tenir un creixement i desenvolupament equilibrat.

X. A.: Completament d'acord. Rellegint els textos que Adorno i Horkheimer escrivien els anys quaranta i cinquanta, o Marcuse durant els anys seixanta, ha passat més de mig segle i ens trobem amb la mateixa idea que limita la política cultural a la potenciació de les indústries culturals, limita la noció de cultura a la noció d'indústria cultural. Hi ha, com és obvi, iniciatives i produccions culturals que no poden ser reduïdes a un tractament d'indústria cultural i convertir el fet cultural en una empresa. Hem vist la perversió del sistema que obliga els artistes que s'hagin de convertir en empresaris amb tots els requisits d'una empresa a l'hora de demanar suport a unes pràctiques que haurien de tenir uns criteris molt diferents a l'hora de valorar-se. En aquest sentit no és que s'hagin practicat criteris neoliberals, és que s'han aplicat criteris ultraliberals que conceben la cultura només en termes de benefici i de retorn econòmic, de rendibilitat immediata i de públic quantitatiu. La cultura és un fenomen molt plural i molt prismàtic. És obvi que cal comptar amb una potent indústria cultural, això ningú no ho dubta, però la cultura no es redueix només a això. I aquí s'ha tingut, i certes polítiques culturals principalment, una visió esbiaixada que és una barbaritat.

M. G.: Un altre repte que en un moment donat, el 1989, va donar lloc a Catalunya a la creació de l'Institut Català de la Mediterrània, i després, el 2002, juntament amb les Illes Balears, a la creació de l'Institut Ramon Llull, ha estat la internacionalització de la cultura catalana. És evident que hi ha molt a fer però segurament no s'hi dediquen els recursos necessaris i tenim el repte pendent de la coordinació amb la resta de Països Catalans. D'una manera natural, la cultura catalana forma part de la xarxa europea i hauria de poder treballar amb més normalitat amb institucions europees. Això que hauria de ser una pràctica habitual moltes vegades no està en les agendes de les institucions culturals que massa sovint malviuen entre l'escassetat de recursos i les petites batalles locals.

X. A.: És un altre tema que m'agrada pensar com a síndrome, que patim com a síndrome. Que jo en dic la síndrome del ciclista. Durant dècades pel que fa a l'esport pràcticament no hi havia res, però hi havia Bahamontes o Indurain, personatges que sense que hi hagi cap mena de planificació esportiva permeten de pensar que surten autèntics genis a nivell internacional. Aquí durant molt de temps hem funcionat així, amb la síndrome del ciclista, teníem un Miró, un Tàpies, o ara tenim un Jordi Savall, que han tingut una trajectòria que ha crescut bàsicament al marge del suport institucional i que per la seva genialitat resulta que han passejat com a ambaixadors de la nostra cultura. Però no ha existit una planificació orquestrada ni s'ha mirat de fomentar i impulsar la creativitat i la cultura de base, ni per portar la cultura catalana, en totes les seves dimensions, a fora, no només aquests creadors excepcionals. La projecció internacional no ha format part de l'estratègia de les polítiques culturals, la planificació estratègica de les programacions locals gairebé no té en compte el context europeu. L'Institut Ramon Llull té una certa autonomia en tots els sentits respecte al que és l'orientació general de les programacions culturals, cosa que li ha permès fer més coses, vist el panorama, que no pas si hagués estat del tot subordinat al poder polític. Però aquesta és una gran feina per fer. Tant a Catalunya, com a les Illes i al País Valencià, la cultura és una de les nostres grans forces. No disposem de recursos energètics. El gran capital en la societat del coneixement és el capital immaterial. Per tant, totes aquestes coses que tenen a veure amb les produccions culturals. No entendre això pel que fa a la cultura, i a la seva difusió internacional, és no entendre res. D'altra banda, quan hi ha una actuació potent el resultat és descomunal. Penso en la presentació destacada de la cultura catalana a la Fira de Frankfurt que va representar un pas extraordinari respecte a la difusió de la literatura catalana a tot el món, sobretot per l'impuls a la traducció en altres llengües d'autors, especialment significatius, de la literatura catalana. Absolutament espectacular. De cop es va canviar aquella vella musiqueta de pensar en promoció només respecte a l'Estat espanyol. I aquell immens lament que els grans escriptors i poetes catalans no eren llegits a la resta de l'Estat espanyol. De cop el pensar, d'una banda, que el destinatari és el món i, en segona instància, tenir clar que això demana planificació estratègica —suport a la difusió, a la traducció, als contactes editorials— és el que ha permès que escriptors de tots els Països Catalans tinguin una trajectòria i una projecció internacional a Alemanya, els països escandinaus, molts altres països europeus, a la Xina, a Àsia, als Estats Units... en una escala que no havia existit mai. Això no és el resultat de l'atzar, ni és només el resultat de produccions d'alta qualitat literària, això es dona per suposat, sinó d'aquesta planificació que es va fer per a la Fira de Frankfurt, com es va fer per a l'esport per als Jocs Olímp-

pics de Barcelona. Però un té la sensació que només es mobilitzen les institucions polítiques davant d'esdeveniments com aquests després dels quals es pot fer una quantificació molt ràpida. Crec que falta aquesta ambició planificada de saber que no treballem per a un horitzó d'un any, dos anys, tres anys... sinó que treballem pel futur. Un dels objectius que té l'Institut Ramon Llull, a part de reconstruir la xarxa cultural interconnectada de la totalitat del territori dels Països Catalans, com els seus estatuts marquen, és, efectivament, fer aquesta planificació pensant en el futur. I per això, és clar, necessita molts més recursos dels que disposa.

M. G.: Pel que fa a les polítiques culturals no hi ha dubte que tenim una tradició important de participació de la societat civil, gràcies a la qual, entre altres coses, es mantingué la cultura catalana durant el franquisme més enllà del que era testimonial. Tota la gran tradició d'ateneus populars, de l'associacionisme, tota la gran tradició de les cooperatives d'abans de la guerra, que s'ha mantingut més o menys subterrània, i que s'està renovant, la vastíssima tradició de cultura popular que encara es manté i és ben viva en molts indrets, és evident que, malgrat la instrumentalització que en molts casos el poder polític ha fet i volgut fer, moltes d'aquestes iniciatives no acaben de trobar la col·laboració necessària que haurien de tenir de les institucions. El potencial que hi ha és extraordinari. Segurament ens falta la tradició que hi ha en altres països de potenciar l'autonomia i l'autoorganització de les institucions culturals i civils, i de potenciar la sinèrgia i els processos participatius entre la societat civil i els poders polítics. Hi ha sempre la sospita d'una captura, d'un intervencionisme, dels partits polítics i del poder polític en les institucions culturals. Cal recuperar el poder alliberador de la cultura i el seu enorme potencial creatiu, social, econòmic, educatiu i polític.

X. A.: Totalment d'acord. Comparteixo tot el diagnòstic. Jo crec que com més feble és la consciència que la cultura i les polítiques culturals no són l'objectiu d'un departament governamental concret sinó que són un objectiu nacional, en la mesura que això falla, més creixen els recels respecte de totes les iniciatives culturals que no són directament impulsades i controlades des de les institucions governamentals. Això crea aquest desfasament que, en última instància, acaba dificultant la possibilitat d'organitzar d'una altra manera la relació amb el món cultural. Cal tenir consciència que el que està en joc no és un sector concret, el que està en joc és el país, la nació, l'estat, diguem-ne com vulguem en l'escala política que ens ubiquem. Cal ser capaços d'assumir una de les característiques de les societats avançades i és que el poder polític no ho pot controlar tot.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ. LA TELEVISIÓ PÚBLICA

M. G.: Avui dia sense la comunicació la cultura simplement no existiria o no existiria com la coneixem ara. Primer de tot, com a peça clau de la política cultural respecte als mitjans de comunicació és inevitable destacar el paper fonamental de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, que fa possible la televisió i la ràdio públiques a Catalunya. Deixant de banda el cas ben significatiu de la televisió pública balear, i de l'esperpèntic final de la televisió pública valenciana, veritables casos d'estudi, que cal abordar com cal. Esperem que els canvis al canal balear i la nova televisió pública valenciana siguin ben fructífers, pel que fa, sobretot, a la independència professional i a la qualitat i creativitat. Mai no s'insistirà prou en la importància que la cultura i la creació tinguin una presència destacada en els mitjans de comunicació, i més en els mitjans públics. En aquest sentit, el Canal 33, de TVC, havia estat pensat com un canal cultural, però en els darrers anys s'ha desdibuixat totalment. M'agradaria destacar que és possible de fer televisió de qualitat i amb continguts culturals d'interès general, amb pocs recursos i molta creativitat. Voldria remarcar un programa com *Amb filosofia* que fas amb l'Emili Manzano. Per mi un exemple modèlic i intel·ligent de proposta de divulgació i de reflexió de qualitat per a un públic general que demostra que una televisió de continguts culturals és possible i desitjable.

X. A.: Es reproduïx la mateixa relació que hi ha entre política i cultura, quan es tracta de la relació entre comunicació i cultura. És una qüestió social, de país, que forma part de la consciència nacional: que això de la cultura està molt bé però que no faci nosa. Probablement, des de l'àmbit de les estructures de comunicació no s'ha estat del tot conscient de la importància social que té la cultura. Continua tenint-se una visió molt vella i elitista de la cultura, només entesa com a producció cultural: una exposició, una obra de teatre, un concert, una orquestra, un disc, un llibre... sense entendre l'autèntica dimensió participativa i el potencial de la cultura. Allò que caracteritza aquestes produccions és que tenen vida en la societat que les assumeix. La relació dels mitjans de comunicació amb la cultura és purament informativa, simplement de vehicle. En el millor dels casos d'agenda d'allò que està passant. Gairebé com una cosa rutinària. Llevat d'algunes honroses excepcions, que n'hi ha i existeixen, en general aquesta és la funció de la televisió respecte a la cultura. Els que ens dediquem a la cultura sabem que no és només això. No afecta només a les produccions culturals que marquen l'agenda cultural d'un país, o d'un poble, sinó que té a veure una mica amb l'experiència cultural que se'n fa... Allò que seria

exigible dels mitjans públics és que facin d'autèntics mediadors de les produccions culturals i dels seus públics, és una comesa que, llevat d'excepcions, no s'està fent. De la importància dels mitjans de comunicació públics en prens consciència quan te'ls prenen. Jo crec que el que va passar al País Valencià amb la televisió pública és molt emblemàtic. De com un instrument encara que no compleixi la funció que tu li exigeixes és imprescindible perquè un dia la pugui arribar a complir. La responsabilitat respecte als mitjans de comunicació públics és gairebé una qüestió de salut pública. Si els mitjans de comunicació públics no s'ocupen de la cultura, per una lògica comercial habitual, els mitjans de comunicació privats no ho faran. El que ha passat darrerament al Canal 33 és una cosa difícilment justificable. Quan es fan esforços ben dirigits els programes culturals tenen molt d'interès i troben el seu públic. ¿Quan hem vist, per exemple, Jordi Savall a la televisió, a la ràdio, amb uns programes de fons i que permetin de tenir un acostament real a la seva obra? I això que parlem de Jordi Savall... Poso un exemple molt concret, caldria buscar-lo segurament amb lupa... Això mateix es podria dir de les arts visuals i la seva problemàtica, del cinema que s'està fent en festivals de primera magnitud... Estem molt per sota dels paràmetres habituals en d'altres països europeus respecte a la responsabilitat que tenen els mitjans públics amb la cultura del país.

LA COL·LABORACIÓ ENTRE L'ÀMBIT PÚBLIC I L'ÀMBIT PRIVAT

M. G.: Estem a la Fundació Tàpies que és una fundació privada de vocació pública que no seria possible, en gran part, sense l'ajut públic. No hi ha dubte que la relació entre l'espai públic i l'espai privat és una de les claus de la nostra cultura. En el cas de la relació entre l'àmbit privat i l'àmbit públic es necessiten uns estímuls, unes regles clares i transparents, unes pràctiques de col·laboració necessàries però que no sempre funcionen bé. En el cas del MACBA, per exemple, són perceptibles aquestes tensions i conflictes que afecten la direcció artística.

X. A.: Està clar. No hi ha forma de desplegar una política cultural ambiciosa si no és amb una intensa col·laboració entre l'àmbit públic i el privat. Això és una evidència. També val a dir que com que estem privats d'Estat, bona part de les iniciatives que en un país normal l'Estat se'n fa responsable amb una intervenció potent i amb un pressupost raonable i desplegament territorial, aquí s'ha hagut de fer precisament gràcies a iniciatives en molts casos privades; per no parlar de la Fundació Tàpies, mirant una mica el panorama museístic, per no sortir de Barcelona, només cal esmentar la Fundació Miró, l'origen del Museu Picasso, els grans llegats que formen

part del MNAC o una part important dels fons de la col·lecció d'art contemporani del MACBA. Aquesta és una realitat que diria provisional, quan no hi ha diners públics la iniciativa privada arriba fins on arriba... La lògica d'un país sense Estat ha estat aquesta. Com que mai no s'han disposat dels recursos que tindria un Estat la cultura catalana no ha pogut disposar dels recursos que una cultura de les seves característiques requeriria. Però això és una anomalia. És una situació que som molts els que esperem que ha arribat a la seva fi. Per altra banda, les aportacions de la iniciativa privada han anat sorgint d'una manera desordenada, perquè no existeix un marc jurídic clar, aquest país encara no té una Llei de Mecenatge, que no només el PP s'ha negat a crear sinó que també en l'etapa de govern dels socialistes no va ser possible. De moment les iniciatives de mecenatge privat són molt limitades.

LA CREACIÓ CULTURAL

M. G.: Pel que fa a la realitat cultural, crec que estem en un moment de vitalitat extraordinària, pel que fa a la fotografia, el teatre, la música, el cinema, i d'altres camps, amb unes noves generacions molt preparades que estan demostrant una potència creativa que s'expandeix internacionalment. M'agradaria destacar, per exemple, un camp com el del teatre que tu coneixes força bé. Malgrat les dificultats, hi ha un moment de creativitat esplèndid, impensable fa tan sols uns quants anys, per exemple, pel que fa a la dramaturgia catalana. El projecte de la nova Sala Beckett em sembla un fet emblemàtic del que és un exemple de la col·laboració virtuosa entre el públic i el privat, i d'una trajectòria modèlica de com, amb una escala petita, però amb un treball intens i rigorós, es pot crear una potència magnífica com és el de la dramaturgia catalana actual.

X. A.: El cas de totes les iniciatives posades en marxa per la Sala Beckett és un exemple del més rellevant que està passant en l'àmbit cultural en general i teatral en concret. Jo estic profundament convençut que el que demostra la importància de les iniciatives no és la seva escala. I el cas de la Sala Beckett és claríssim. El que és important és la seva ambició, la claredat dels propòsits i dels objectius, i una mica el treballar no pas per dos anys, tres anys, sinó amb l'horitzó del que s'ha de fer a llarga distància... Tot el que han fet amb els tallers amb autors, d'escriptura, de tota mena, està en el fons d'una activitat que en gran part hauria de fer el Teatre Nacional però que durant molts anys no ha fet, en la renovació de la dramaturgia, la renovació de l'escriptura teatral, la capacitat de produir textos que després es puguin pujar a escena, amb una exigència i ambició comparable a la de les grans dramaturgies dels més importants països europeus. Per mi és una mica exemple

d'aquelles coses bones que es poden fer quan es tenen les idees clares i un projecte de futur. No sempre totes les institucions han tingut els seus objectius tan clars. Es viu un moment molt interessant en el camp del teatre i de la dansa, amb la proliferació d'iniciatives d'una escala molt diferent del que serien les grans institucions teatrals com són el Lliure o el Nacional, deixant de banda una mica els teatres privats, amb ambició comercial, la proliferació de moltes sales independents, de molts escenaris que estan donant cabuda, en menor escala del que seria desitjable, a molta part d'aquesta creativitat. Per bé que el suport públic a aquestes iniciatives no ha estat sempre gaire present. El mateix que podríem dir del teatre o de la dansa, passa amb les arts visuals. Més enllà del discurs defensat per certs sectors i mitjans de comunicació que aquí no es fan grans exposicions i que s'ha perdut la visibilitat de l'art per al gran públic, és important de destacar el fenomen molt interessant d'una agitació cultural que es mou en espais no convencionals ni marcadament institucionals. En l'àmbit de les arts visuals s'està produint una situació semblant a la del teatre. Són unes iniciatives i institucions molt modestes i petites, independents, que estan intentant de donar sortida a allò que és una emergència d'una generació molt jove. Amb gent que es mou en la franja dels trenta anys. Penso, per esmentar només alguns exemples que poden servir com a il·lustració i que, tot i ser de Barcelona, poden il·lustrar de casos semblant a tots els Països Catalans: em refereixo a iniciatives com les protagonitzades per Espai Colona, Fireplace, The Green Parrot, Halfhouse, Homesession, El Palomar, Passatge Studio, espais independents autogestionats tots ells, que han endegat un circuit de pràctiques artístiques i curatorials emergents i que han rebut la menció del Premi Ciutat de Barcelona d'Arts Visuals. L'humus d'una cultura depèn de tot un arc molt prismàtic d'institucions culturals. Un ecosistema que cal preservar i incentivar. No ho tinc tan clar en el camp de la música, crec que respon a altres lògiques, i en el cas de la fotografia no hi ha dubte que és el fill més petit. És incompreensible que amb la qualitat i el potencial que hi ha, i hi ha hagut al país, sigui un dels àmbits més desprotegits de la cultura.

M. G.: No voldria acabar sense referir-me a la teva condició de filòsof. I més ara que fem aquesta conversa en una revista fundada per Joan Fuster. Vas guanyar el premi d'assaig Joan Fuster amb un estudi sobre la filosofia de Lévinas. I malgrat que no t'has prodigat gaire en llibres, no has deixat d'escriure articles en diaris com *El País*, *La Vanguardia* o *l'Ara*, en gran part dedicats a vindicar el pensament filosòfic. No hi ha dubte que estem en un bon moment per a la filosofia. Si més no, l'interès que desperta en un gran públic i les moltes iniciatives fora dels circuits acadèmics que han nascut, així semblen indicar-ho. En un temps de crisi i d'incertesa hi ha

necessitat del pensament crític i de la reflexió. Tinc la sensació que estem en un bon moment per a la renovació del pensament filosòfic, a més de tu, hi ha la Fina Bifulés, la Marina Garcés, i d'altres autors, que tenen un públic i uns lectors més enllà de l'àmbit acadèmic, i que estan creant una obra important. Per bé que en el camp filosòfic en català ens falten moltes obres de referència que no han estat traduïdes, i la nostra tradició és més aviat limitada, crec que hi ha una voluntat de crear un espai filosòfic, encara que sigui des de posicions sovint aïllades. Hi ha l'exemple paradigmàtic de la col·lecció «Textos filosòfics», creada els anys vuitanta per l'editorial Laia, dirigida per Josep M. Calsamiglia, Pere Lluís Font i Josep Ramoneda, que després Edicions 62, irresponsablement, amb la corresponent deixadesa habitual de les institucions, va deixar morir. A veure si ara la revifa Josep Ramoneda que ha estat nomenat president d'Edicions 62! Però el cert és que hi ha petites editorials com Edicions de la ela geminada, que ha estampat el volum *El pensament presocràtic*, en traducció de Joan Ferrer, Adesiara que ha publicat l'impactant *Saviesa grega antiga*, a cura de Jaume Pòrtulas i Sergi Grau, Marbot clàssics que ha editat l'*Ètica* de Spinoza, en traducció de Josep Olesti, o *Temor i tremolor* de Kierkegaard, en versió de Bengonya Sáez, o, encara, Obrador Edèndum, que ha publicat darrerament la monumental edició de l'*Ètica nicomaquea*, en traducció de Josep Batalla. Hi va haver un moment interessant a Barcelona quan hi havia el Col·legi de Filosofia, amb Xavier Rubert de Ventós, Eugenio Trias, Josep Ramoneda, Miguel Morey, Jordi Llovet i d'altres, que va crear un espai filosòfic, un cert pensament... Em fa l'efecte que és un bon moment per crear un espai filosòfic propi potent, però tinc la sensació que hi ha una certa dispersió, que falta articular aquestes diverses iniciatives, estic parlant de canals, de col·leccions de pensament, d'apostes fortes per la filosofia aquí. Crec que poc a poc aniran apareixent més fruits i que ben aviat s'anirà articulant un espai filosòfic, potser d'una manera insospitada i en espais no convencionals. Què en penses d'això?

X. A.: És curiós perquè, efectivament, aquest és un país sense tradició filosòfica continuada i això val per a Catalunya i els Països Catalans, però val també per a l'Estat espanyol. No existeix. La filosofia és una raresa. És una cosa que fan els altres, tradicionalment. En el cas català va haver-hi la incipient Escola de filosofia de Barcelona que la Guerra Civil va estroncar provocant l'exili de bona part dels seus membres. I, per tant, va quedar literalment estancada i ens hem d'anar als anys setanta i vuitanta per retrobar una certa comunitat. Jo crec que ara la situació és una altra. Hi ha molta gent preparada, molts professors ben preparats a tot el territori, al Principat, al País Valencià, a les Illes... Gent molt bona, molt vàlida, molt

interessant, que treballa fonamentalment a la Universitat i a l'ensenyament mitjà i que abasta també tots els àmbits, des del més erudit, historiogràfic, especialistes en pensadors com en qualsevol país normal. També en el registre més amb voluntat de producció de pensament propi, i també en el nivell més exigent, de producció de llibres, però també en l'àmbit de la comunicació, fins i tot periodística. Hi ha molts noms, és injust esmentar-ne només uns quants. Aquest any, per exemple, hi ha hagut un fenomen literari, un llibre d'en Josep Maria Esquirol, que és un professor de la meua promoció de la Universitat de Barcelona, especialitzat en Husserl, Patocka, pensament especulatiu i fenomenològic molt rigorós i potent, autor d'uns quants llibres, i de cop un llibre, *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*, publicat per Quaderns Crema, esdevé un fenomen gairebé de masses, sense ser un llibre divulgatiu, però el mateix podríem dir-ne d'en Joan Carles Mèlich, per no dir el cas de la Marina Garcés que ja has esmentat tu. Però hi ha molta més gent. A part que hi ha una generació més jove que encara no està publicant però que els que estem una mica en aquests circuits coneixem, i reconeixem. Són gent molt potent. Ens esperen grans coses en l'àmbit de la filosofia en els propers anys. La filosofia és una cosa curiosa perquè exigeix la disciplina i les dècades de treball, per tant no hi ha grans contribucions filosòfiques amb vint anys, totes tenen un cert recorregut, una certa maduresa. Ara estem en la fase en que estan començant a emergir moltes coses molt interessants i molt atractives. A més, d'interès fora de l'àmbit estrictament filosòfic, cosa que a mi personalment m'interessa especialment. Una altra cosa és la característica nacional, ni ha existit, ni existirà mai una filosofia catalana. En l'àmbit de la ciència, per exemple, l'etiqueta diu poca cosa. Segurament tots nosaltres tenim més filiacions internacionals amb autors amb els quals t'identifiques, més que no pas de l'àmbit estrictament territorial. I per bé que la llengua és important, no és tan determinativa en la filosofia com ho és en la literatura. Sí que és cert que hi ha reptes inevitables.

Una pregunta provocadora: És possible fer filosofia en català? En una llengua que no disposa de traduccions d'obres fonamentals de la història de la filosofia? Ni de la *Metafísica* d'Aristòtil, ni d'*Ésser i temps* de Heidegger, ni de la *Crítica de la raó pura* de Kant. Tres obres de referència absoluta de la tradició filosòfica occidental. És evident que ens falten eines fonamentals per al desenvolupament del llenguatge filosòfic. Hi ha iniciatives que només són possibles amb l'ajut institucional, com la traducció i l'edició dels grans textos filosòfics. Hi ha hagut, és clar, iniciatives privades com ho ha estat la Fundació Bernat Metge. A part de l'esforç per traduir el més rellevant del pensament contemporani que s'està fent fora. Com sempre, mai no seran prou els esforços que es poden fer. Ara bé, cal insistir. ☺

